

BERGEN KOMMUNES VÅPEN, FLAGG, SEGL OG LOGO.

Avdelingsleder Knut Geelmuyden, Bergen Byarkiv

Utforming, forskjeller og regler for bruk

Bergensere har lært å sette stor pris på byens våpen, segl og flagg. Det betyr noe for oss. Vi opplever at det er en del av vår og byens identitet. Det er et problem at vi opplever at de representerer oss, samtidig som våpen, segl og flagg er regulert av et juridisk regelverk.

Tenk på et firmas logo: En logo er regulert av et lovverk. Logo representerer kun den organisasjon eller det firma som eier logoen. Det er ulovlig for andre å benytte logoen uten tillatelse.

En by eller kommunes våpen, segl og flagg følger et annet regelverk enn en logo. Men resultatet er det samme. Bergens våpen, segl og flagg er juridisk forbeholdt Bergen kommune og representerer organisasjonen Bergen kommune. De har historisk fungert som autoritetsmerker som markerer at brukeren har myndighet som representant for Bergen kommune, eller har tillatelse fra kommunen til å representere dem i bestemte sammenhenger, f. eks. i en felles virksomhet. Dersom andre bruker våpen, segl eller flagg tillegger de seg derfor at de representerer kommunen, noe som uten tillatelse er et lovbrudd.

Det er i enkelte tilfeller mulig å få dispensasjon til bruken. I noen meget få sammenhenger er det også tillatt uten dispensasjon. Denne artikkelen skal forklare forskjellene og utformingen av Bergen kommunes våpen, flagg, segl og logo. Deretter skal detaljene i regelverket forklares. Det vil fortelle hva en privat person, organisasjon eller et firma kan gjøre, og hva som er et lovbrudd. Deretter vil det opplyses om hvem som har myndighet over logo og over flagg, segl og våpen, og som har tillatelse til å behandle søknader om dispensasjon til bruk.

Bergens segl

Seglet viser som våpenet en borg med tre tårn over syv fjell. Langs seglets kant står omskriften «SIGILLUM COMMUNITATIS DE CIVITATE BERGENSI». Seglet er opprinnelig brukt til avtrykk i lakk, senere som stempel, og i moderne tid som trykk. Seglet er derfor fargeløst.

Illustrasjonen viser den versjon av seglet som er godkjent for bruk i Bergen kommune fra 2016. Formålet med utformingen er at motivet skal være klart og tydelig. Borg og fjell skal være utformet likt med motivene i byvåpenet.

Omskriften «SIGILLUM COMMUNITATIS DE CIVITATE BERGENSI» (Bergen bysamfunns segl) forteller at seglet representerte det organiserte bysamfunnet Bergen.

Den eldste kjente bruk av byseglet er fra 1293. Det eldste bevarte byseglet er fra 1299 og oppbevares i København. Denne eldste kjente varianten av byseglet ble brukt frem til 1426. Den fremsto som et

dobbeltsegl. Det vil si at det var tosidig, og beregnet å henge under et dokument. Forsiden av seglet var et skip over bølger, baksiden (reversen) var borgen. Dobbeltseglet hadde to ulike tekster i omkretsen, begge på latin. Skipsidens tekst "Bergens bysamfunns segl" benyttes i det moderne seglet etter 1924, mens våpenet (vedtatt 1924) har utelatt teksten. Teksten fra dobbeltseglets borgside "Berget, borgen, skipet, sjøen gir Bergen et verdig merke" er ikke brukt i de moderne merkene.

Dobbeltseglets forside

Dobbeltseglets revers

Motivene skip og borg, som vist i illustrasjonene av dobbeltseglet, er ikke unike for Bergen. Dublin og Bristol hadde dobbeltsegl med tilsvarende motiver. Enkeltsegl med skip eller borg var heller ikke uvanlig.

Det moderne ensidige seglet avviker altså fra dobbeltseglets revers (borgside) både ved en annen tekst og ved utformingen av fjellet (et uformet, eventuelt tredelt berg mot senere syv fjell), det moderne våpenet avviker ved utformingen av fjellene og ved å utelate teksten. I tillegg er det et stort avvik fra det moderne seglet at det gamle seglet var dobbeltsidig (et våpen er aldri tosidig). For en heraldisk vurdering av kommunens moderne våpen og segl sammenlignet med dobbeltseglet fra 1376 er dette signifikante forskjeller.

Seglstampen som ble brukt for å produsere det eldste seglet er gått tapt. Det var vanlig at signeter eller seglstampen ble destruert når personen de representerte døde eller når en by tok i bruk en ny versjon av seglet. Det skjedde for å verne mot misbruk av en foreldet seglstamp e.l. I 1444 er det klart at kommunen har tatt i bruk en ny og ensidig versjon av seglet. De senere versjonene er ensidige. Fra 1426/1444 har det nye seglet et utseende med ett enkelt borgtårn over 7 kuler som sterkt avviker både fra eldre og moderne versjoner. De 7 fjell i merket finnes første gang i en tegning fra 1855.

Kommunens segl er produsert i støpt bronse. Denne versjonen av seglet brukes kun av ordføreren som en meget sjelden gave. Støping og salg av et slikt segl vil ikke være tillatt.

En ensidig versjon av den eldste versjonen av Bergens segl er laget i voks (kun ensidig) og solgt av Bryggens museum. En slik bruk er på grensen av det tillatte, fordi enhver kommersiell bruk av seglet er forbudt. I det aktuelle tilfellet har kommunen valgt å se det som at museets primære oppgave er kunnskapsformidling (som er tillatt), og at museets bruk primært skjer i den sammenheng. Dersom andre hadde solgt en tilsvarende avstøpning ville det brutt reglene om kommersiell bruk av seglet.

Bergens våpen

Våpenet består av et rundt og gull-kantet rødt skjold. På skjoldet er plassert en tretårnet borg over syv fjell. Borgen har sølvfarge og fjellene gullfarge. Våpenet er uten teksten som seglet har rundt kanten.

Byvåpenet skal **aldri** gjengis uten farger, og det skal **aldri** ha teksten i omkretsen. Teksten er forbeholdt seglet.

Der er strenge definisjoner på hvilke farger som er tillatt ved produksjon av byvåpenet. Det er ikke slik at enhver rødfarge eller gullfarge er akseptert. Ideelt skulle byvåpenet gjengis med metall eller metallic gull og sølv. Men av hensyn til kostnader gjengis det normalt med presist definerte farger.

Illustrasjonen til venstre viser den versjon av byvåpenet som er godkjent for bruk i Bergen kommune fra 2016. Formålet med utformingen er at motivet skal være klart og tydelig. Borg og fjell i seglet skal være utformet likt med i byvåpenet. Motivene i våpenet skal være enkle, flate og uten perspektivvirkning, i overensstemmelse med gamle heraldiske krav. Det er også lagt vekt på at utformingen er nær illustrasjonen som ble godkjent i statsråd 1924, se illustrasjonen til høyre.

Bergen hadde i middelalderen ikke et kommunevåpen. Det er innført i moderne tid. Se i avsnittet over om seglet om forskjeller mellom det gamle seglet og det nyere våpenet. Bergens nåværende kommunevåpen er basert på en versjon av reversen (baksiden) av kommunens "dobbeltsagl" fra middelalderen (baksiden med borgen). Et rundt skjold er uvanlig i heraldisk sammenheng og meget sjelden for kommunevåpen. Men både Bergen og Oslo har runde våpenskjold. Det er trolig i begge tilfeller en konsekvens av at våpenet er utviklet fra et eldre segl. Bergens våpen er ikke helt korrekt etter heraldiske regler.

I noen tilfeller ser vi at noen har brukt et fargelagt «våpen» med seglteksten rundt. Dette er verken våpen eller segl, og kan sies å være basert på en misforståelse. Teksten er forbeholdt kun seglet, og fargene er forbeholdt kun våpenet. Sammenblandingen av våpen og segltekst skal ikke brukes isolert. Derimot er denne hybridversjonen benyttet som et element i kommunens logo.

Slipsnål og pins med kommunens logo-element («hybrid-våpen» med segltekst) kan av bystyrets kontor gis til bystyrets representanter og personer som yrkesmessig representerer kommunen. Det er et håp at i fremtiden byttes dette ut med kommunens rene våpen (uten segltekst).

Bergens logo

Kommunens logo består av en kombinasjon av flere elementer, inkludert en hybridversjon av kommunens våpen med seglets tekst. Et annet element er teksten Bergen kommune. Utformingen av de ulike elementene i logoen er fastsatt i kommunens profilmanual 2016.

BERGEN
KOMMUNE

Det er ikke tillatt å bruke hybridene mellom våpen og segl alene, uten de andre elementene i logoen. Logoen er styrt av et annet lovverk enn våpen, flagg og segl. Men i likhet med våpen, flagg og segl er det for personer eller enheter utenfor kommunen forbud mot å bruke logoen uten dispensasjon.

Bergens flagg

Flagget er hvitt med rød rand på tre sider og med byvåpenet midt i duken. Den røde fargen skal være den samme som i det norske flagget.

Flagget skal ha følgende proporsjoner: Hvit duk er 9 deler høy og 12 deler bred. Det skal være rød kant på 3 sider (ikke mot flaggstangen), og den røde kanten skal tilsvare 1 del.

Byvåpenet skal plasseres midt i duken, og avstanden mellom skjold og øvre og nedre kant skal være 2 deler. Der er strenge definisjoner på hvilke farger som er tillatt ved produksjon av byflagget.

Byflagget er forbeholdt kommunens bruk. Men formannskapet bestemte at selv for kommunen er det kun tillatt å bruke flagget på noen få steder (utenfor rådhuset og på Torvet). Det er Bergen Brannvesen som har som oppgave å oppbevare, henge opp og ta ned byens flagg. Det er meget vanskelig å få dispensasjon til bruk av kommunens flagg, selv for kommunens egen bruk på andre enn de bestemte stedene. Kommunen har fått produsert noen flagg i lite format til bruk som gaver. Dette er flagg som egner seg å plassere på et bord eller i en hylle. De gis ut av ordføreren først og fremst i tilknytning til representasjon, f.eks. dersom kommunens formelle representanter er på formelle besøk i andre byer, eller dersom kommunen får formelle besøk fra andre byer. Dette er en sjelden gave som gis i spesielle tilfeller.

Bergens gjøs

En gjøs er en spesiell versjon av det norske flagget som brukes i baugen på norske registrerte skip, særlig når skipet ligger til land eller er særskilt utsmykket. Proporsjonene i en gjøs avviker fra det vanlige flagget. Den er liten, og i Norge er den kvadratisk etter forbilde fra den norske orlogsgjøs. Andre land benytter andre proporsjoner. Det har i senere tid ikke vært diskutert om Bergens gjøs burde benytte flaggets proporsjoner og avvike kun i størrelse.

Det kan gis dispensasjon til bruk av gjøs på norske skip registrert og hjemmehørende i Bergen. I løpet av de siste 12 år er det kun søkt om slik dispensasjon til seilskipet Statsråd Lehmkühl (innvilget).

Rettsregler om våpen, flagg, segl og logo

Rettsgrunnlaget for spørsmålet om bruk av kommunens våpen, segl og flagg (jfr. straffelovens §328 nr. 4) vil delvis skille seg noe fra rettsgrunnlaget for bruken av kommunens logo. Der er regler mot varemerker med offentlige våpen (varemerkelov av 3.3.1961 nr. 4 §14 nr. 3) og mot fellesmerker (mønsterloven av 29.5.1970 nr. 33 §4 nr 2a). Motsatt gir skiltforskriftene §31 nr. 1 tillatelse til bruk av kommunevåpen på veiskilt som angir administrative grenser. Med unntak av kommuneflaggloven av 1933 og reglene om veiskilt stiller regelverket ikke krav om kongelig godkjenning av kommunevåpen. Bergens våpen, segl og flagg er likevel approbert ved kongelig resolusjon 15. august 1924. På nasjonalt plan har Riksarkivet nå godkjenning-myndigheten for nye kommunevåpen.

Selv om forbud mot privat bruk av kommunale våpen er hovedregelen fra 1926, er det åpenbart at ikke all bruk er forbudt. En diskusjon av dette finnes i "Norske kommunevåpen" (Oslo 1987) s. 39-48.

Byarkivet legger til grunn at før straffelovens §328 ble vedtatt 19. mars 1926, gjaldt ingen enerett for kommunen til bruk av kommunevåpen og segl. Noen begrensninger var der i varemerkeloven av 1910 og i lov om utilbørlig konkurranse av 1922. I den grad våpen eller segl ble brukt til å utgi seg for å representere kommunen antas det å ha kunnet fremstå som straffbart bedrageri. Det kan derfor synes som om en "ikke illojal" bruk av segl og våpen før 1926 ikke var straffbart. Det legges til grunn at frihet til produksjon og salg av segl og våpen som en souvenir- eller pyntegenstand gjaldt også etter at enkelte kommunale enheter ca. 1861 tok i bruk et nytt merke med motiv hentet fra dobbeltseglets revers. Etter 1926 blir slik bruk rammet av straffeloven, dersom det ikke er gitt dispensasjon.

Et segl har normalt hatt mindre beskyttelse mot annen bruk enn våpenet, med unntak av straffe-lovens regler. Men også seglet og flagget beskyttes nå av straffeloven.

I tillegg til generelle norske lovfestete eller ulovfestete regler har formannskapet vedtatt regler for bruken av byens flagg, våpen og segl 5. januar 1928, med endringer 22. juni 1948, 4. november 1959 og 12. november 1969. Se nedenfor.

Kommunens regler om bruk av våpen, flagg, segl og logo. Tillatt bruk.

I tillegg til lover og ulovfestet rettspraksis er bruken av kommunale våpen, flagg og segl regulert av kommunalt regelverk.

Våpen, flagg og segl ble i sin nåværende form vedtatt av bystyret 2. juli 1923 og 31. mars 1924, og ble approbert ved kongelig resolusjon 15. august 1924. I varierende form finnes de også tidligere. Særlig seglet har en lang historie.

Regelverket for bruk av kommunens våpen vedtatt i 1928 hadde ikke med forbehold mot forretningsøyemed og salg, eller om formannskapets dispensasjon. Regelverket ble innstrammet i 1948 med ordene forretningsøyemed og salg. I 1959 ble dette igjen fjernet, fordi det ble oppfattet at Bergen var blitt vesentlig strengere enn andre kommuner, og at praksis trolig var strengere enn tilsiktet. I 1969 skjedde igjen en tilsynelatende tilstramming ved at forbud mot "forretningsøyemed, f.eks. som salgsvare" igjen ble innført. Men for å unngå for streng håndheving av reglene ble det gitt en dispensasjonsadgang. Det sies i saken fra 1969 at formålet er som i 1959 "at det i en viss utstrekning kan tas i bruk i forbindelse med salg av souvenirgjenstander og lignende". **For å få kontroll med en slik begrenset bruksrett var det nødvendig med et generelt forbud mot bruken, kombinert med en dispensasjonsadgang. Slik bruk uten dispensasjon rammes av lovverket, se nedenfor om myndighet til å gi dispensasjon.**

Ved vedtak i 1969 av de gjeldende bruksreglene var det en tydelig intensjon at dersom det søkes om dispensasjon, skal det ikke være umulig å få tillatelse til å bruke våpenet som element på en suvenirgjenstand. Forutsetningen er at gjenstanden ikke med rimelighet kan misforstås til å fremstille eier/bruker som kommunens representant. I tillegg viser tidligere praksis at det også er viktig å begrense bruken til gjenstander som behandler våpenet med respekt, d.v.s. unngå askebeger o. l. Målsettingen med kombinasjonen forbud og dispensasjon var ikke å hindre bruk, men å få en mulighet til å kontrollere bruken, d.v.s. unngå misbruk og respektløs bruk.

Kommunens regelverk bruker begrepet våpen, i motsetning til straffeloven som gjelder alle offentlige merker. Det er ikke stor bevissthet i Bergen om skillet mellom segl og våpen, og kommunen legger til grunn at regelverket gjelder begge typer merke.

Bruken av Bergen bys flagg, våpen og segl er styrt av følgende regler, vedtatt av formannskapet 4. januar 1928, med endringer 22. juni 1948, 4. november 1959 og 12. november 1969:

Anvendelsen i sin almindelighet av byflagget skal være kommunen forbeholdt, saaledes at private ikke i sin almindelighet skal kunne anvende det.

En undtagelse skal gjælde for Bergenske skibe, der gives anledning til at anvende flagget i liten maalestokk foran i skibets baug.

For kommunens vedkommende skal flagning med et officielle byflag i almindelighet kun ske paa Raadhuset og paa Torvet. For anvendelsen av byens vaaben skal – i henhold til lovbestemmelse av 19. mars 1926 – følgende forskifter gjælde for Bergen:

Bergen bys vaaben maa bare benyttes av Bergens kommunale myndigheter i utøvelsen av deres kommunale gjøremaal. Formannskapet kan dog i særlige tilfælder dispensere fra denne bestemmelse.*

Det er intet til hinder for at byens vaaben gjengis i plastisk fremstilling eller f.eks. malet, tegnet, vævet eller brodert, naar bare den gjenstand hvorpaa vaabenet er gjengit ikke benyttes i forretningsøyemed f.eks. som salgsvare, til skiltning, annonser eller reklamer m.v., men alene til dekoration, belærelse eller lignende. Avbildningen maa heller ikke anvendes paa en saadan maate at den uriktig gir indtryk av at den som benytter den, indehar nogen kommunal stilling. Formannskapet ved et utvalg kan dog i særlige tilfeller dispensere fra denne bestemmelse.*

* Se nedenfor om myndighet og dispensasjoner til bruk.

Regelverket sier klart at det bare unntaksvis kan gis tillatelse til private om bruk av kommunens flagg. Et unntak er flagget i form av en gjøs til bruk i baugen på Bergens registrerte skip. I de tilfellene skal dispensasjon normalt bli gitt. Det betyr f.eks. at et fotballag, fotballtilhengere eller andre Bergen-fans ikke kan bruke flagget.

Våpen og segl kan bare benyttes av Bergens kommunale myndigheter. Det er særlig presisert at enhver bruk i kommersiell sammenheng er forbudt. Det betyr bl.a. at det er forbudt å produsere eller selge f.eks. bilder, kopper eller gensere etc. med kommunens byvåpen eller segl.

Nedenfor nevnes de to eneste tilfellene av tillatt bruk uten behov for søknad om dispensasjon.

En type bruk er tillatt og trenger ikke tillatelse. Det gjelder kunstnerisk eller håndverksmessig fremstilling av byvåpenet når resultatet kun skal brukes til dekorasjon eller kunnskapsformidling om våpen eller segl, og der ikke tas betaling for produktet. Dette er også tolket slik at masseproduksjon eller fabrikkmessig produksjon ikke er tillatt. Det er også en forutsetning at produktet ikke kan misoppfattes å representere kommunen.

Rettsreglene om våpen og segl tilsier også en annen tillatt bruk: Andre fremstillinger av våpen og segl kan tillates under forutsetning at både farger og utforming er så ulikt kommunens nåværende og tidligere versjoner at det overhodet ikke er mulighet for å misoppfatte produktet som kommunens våpen eller segl.

Hvem har myndighet og kan gi dispensasjoner til bruk

Myndighet over våpen, segl, flagg og gjøs

Kommunens regelverk gir myndighet over våpen, segl og flagg til formannskapet. Men formannskapet eksisterer ikke i kommunens nåværende organisasjon.

Myndigheten til å håndheve regelverket for våpen, segl, flagg og gjøs er nå delegert til byarkivaren, som har subdelegert myndigheten til en av Bergen Byarkivs avdelingsledere. Dette gjelder både utforming og farger og muligheten for å gi dispensasjoner til bruk.

Myndighet over logo

Kommunens logo består av en kombinasjon av flere elementer, inkludert en hybridversjon av kommunens fargelagte våpen med seglets tekst.

Kommunens Informasjonsavdeling har myndigheten over kommunens logo og kan gi dispensasjoner til bruk.

Litteratur om flagg, våpen og segl

Oluf Kolsrud: Bergens bys segl, vaaben, farver og flag. Bergen 1921. Utgitt i Bergens historiske forening. Skrifter nr. 27, 1921.

Bergens kommuneforhandlinger 1924 s. 107-113

Norske kommunevåpen (Oslo 1987)

